

Dağlık-Karabağ Çekişmesinde Barışı Koruma Yöntemi: Silahlanma Altında Caydırıcılık Kuramı

Sergei Minasyan*

Giriş

Bu çalışmanın amacı Dağlık-Karabağ bölgesindeki çatışmanın uzun vadeli barışı koruma olasılığını; çatışmanın taraflarından birinin (Azerbaycan) enerji kaynaklarını satın elde ettiği finansal desteği göz önünde bulundurarak uygun bir anda ordusunu yeniden silahlandırması ve askeri intikam umudunu ve belirsiz bir çatışma halinde karşı tarafların (Ermenistan ve Dağlık Karabağ) asimetrik olarak sürekli silahlanma yarışına¹ devam etmeye hazır olması durumunu incelemektir. Bu konu, “caydırıcılık kuramının” (çatışan taraflar tarafından “caydırıcılık politikası” şeklinde kullanılan pratik bir kavram) uygulanabilirliğini hesaba katarak ve askeri, stratejik araştırmalar sahasındaki mevcut küresel zemin dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Bu makale Karabağ bölgesindeki sorunu, askeri hareketlerin büyük ölçekli yeniden başlaması durumunda olası gelişmelerin as-

keri-teknik ve askeri-stratejik bakış açısından analiz etmeyi hedeflememektedir.

Caydırıcılık Teorisinin Özü

Soğuk Savaş dönemi boyunca incelenen askeri ve stratejik araştırmaların çerçevesinde siyaset bilimi teorilerine ve son yıllarda uluslararası ve bölgesel güvenliğin korunması deneyiminin teyidinde göre “caydırıcılık” kavramı kapsamında, kabul edilemez zarara neden olan tehdit yoluyla öbürüne göre (güç potansiyelinin sayısal açıdan genellikle ikinci derecesinde olan) taraflardan birinin isteksiz askeri ve siyasi eyleminin engellenmesini demek istiyoruz. Caydırıcılık; askeri, siyasi, ekonomik, diplomatik psikolojik ve askeri yöntemlerin yardımıyla hedeflerini elde etmenin imkansız olduğunu bilen olası saldırıyı inandırmaya yönelik araçların tümü anlamına gelir.

İngilizce siyaset bilimi literatüründe politik ve askeri manada düşman güçlerinin yayılmasını önlemeyi hedefleyen askeri manevra (containment) ve caydırıcılık (deterrence) şeklinde farklı anlamlara gelen iki terimin varlığı göz önünde bulundurulmalıdır. Containment terimi (bu terimin babası Soğuk Savaş döneminin Amerikalı siyaset bilimcisi ve diplomasinin klasığı olan J. Kennan’dır) örneğin Sovyet Birliğinin önlenmesi ve komünist ideolojinin yayılmasına direniş olarak dış politikanın uygulanmasında düşmana karşı koymak için politik ve ekonomik bir araç olarak kullanılır. Bu arada 1960’dan beri Amerika siyaset biliminde yayılan ve ABD Savunma Bakanı Robert McMamara’nın yönetiminde stratejik planın uygulanmasında kullanılan caydırıcılık (deterrence) terimi (aynı zaman-

(*) Araştırmacı-Tarihçi, Ermenistan.

(1) Asimetrik silahlanma yarışıyla biz burada “karşı-silahlar” elde edilmesiyle (örneğin Azerbaycan tarafından yeni savaş uçakları ve helikopterler ya da zırh alınmasına karşılık Ermenistan uçaksavar savunma sistemini ve tanksavar güdümlü füzelerini kullanıma açtı) taraflardan biri tarafından askeri dengeyi sürdürmeye yönelik yaptığı askeri ve teknik çabaların sistemini demek istiyoruz. Asimetrik silahlanma yarışının askeri ve politik boyutu ise taraflardan birinin müttefik ülkeler tarafından uygun silahların temini aracılığıyla ya da askeri ve politik bloğun kadrosuyla işbirliği aracılığıyla askeri dengeyi sürdürmek ve karşılamaktır.

da tehdit anlamına da gelir) “tehdit yoluyla düşmanı caydırmak” ve telafisi imkansız zarara neden olan ve cezanın kaçınılmazlığıyla onun eylemlerini önleme anlamına gelir. Daha sonra bu terim esasında askeri ve stratejik sahaya ilişkin olarak kullanıldı.²

Soğuk Savaş ve süper güçlerin iki kutuplu karşılaşması döneminde nükleer silahların caydırıcılık potansiyeli endişelendiriydi. Burada alışılmış (geleneksel) silahların yardımıyla caydırıcılığı kastediyoruz. Son dönemin askeri-kuramsal çalışmalarında bu tarz caydırıcılık “nükleer olmayan” ya da “geleneksel” caydırıcılık olarak tanımlanır. Nükleer olmayan caydırıcılık nükleer olmayan araçlar kullanılarak “saldırgandan faydalanıp kasten sınırı aşan, potansiyel saldırgan devletlerin hayati menfaatlerine ve amaçlarını zarara”³ uğratmak konusunda hazırlıklı olmak anlamına gelir. Nükleer olmayan caydırıcılık sadece son dönemde makul ve etkili oldu. Son dönemlerde alışılmış silahların isabet hassasiyetinin gelişmişliği ve zarar verici gücü yanında, pek çok ülkede “ülkeyi birçok yıl geriye götürebilecek yıkıcı etkilere sebep olabilen altyapı, iletişim, yönetim sistemleri gibi farklı faktörlerin tahribinde yıkıcı boyutlara varan” teknolojik gelişmeler yaşanmıştır.⁴

Bu çalışma sadece taraflardan birinin potansiyel gücünün diğer tarafta telafisi mümkün olmayan zarara neden olmasının, tarafına çekmekten askeri hareketleri başlatmaya kadar karşıt tarafı kısıtlayabilmesi ihtimalini değerlendirir. Caydırıcılık sadece ülkenin askeri ve politik liderlerinin, askeri hareketlerin yeniden başlaması durumunda telafisi imkansız kayıplara neden olabilecek düşmanın güç potansiyelinin farkında olması durumunda etkilidir. Bu yüzden öncelikle hassas ve önemli amaçlar üzerinde “dolaylı” saldırılar sağlamak için tarafların askeri ve teknik imkanlarını analiz etmek gerekir.

Geleneksel caydırıcılığın esas amaçlarının sadece askeri güçler ve düşmanın askeri amaçlarının olmadığı, bundan ziyade

büyük merkezler, fabrika tesisleri ve askeri-politik liderlik olduğu, Soğuk Savaş boyunca Amerikan ve Sovyet uzmanlar tarafından planlanan nükleer caydırıcılık ihtimali kadar dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak caydırma ya da “tehdit” askeri ve teknik kategoriden ziyade daha çok politiktir. “Caydırma” yoluyla “tehdit” mefhumu düşman tarafından siyasi eylem yani askeri hareketler anlamına gelmemektedir. Buna bağlı olarak caydırma için askeri ve politik kumandanlık, büyük merkezler, başkent, fabrika tesisleri ve altyapının kilit noktaları gibi hedefler düşmanın en hassas amaçları olmalıdır. Azerbaycan açısından potansiyel hedeflerin iki kategorisinin politik olarak öncelikli olduğu aşikardır: Bu kategoriler enerji kaynaklarının üretimi ve tasfiyesi, ulaşımın ve gerekli altyapının bozguna uğraması amacı kadar büyük şehirler ve başkenttir.

Azerbaycan’ın politik seçkin sınıfı ve halkının algısına göre Azerbaycan’ın tüm siyasi, ekonomik, finansal ve hatta psikolojik gücü ve bölgesel politikadaki yeri, petrol endüstrisini işletmesine bağlıdır. Bu yüzden ki, hatta Bakü tarafından Dağlık-Karabağ’ın ihtilafli bölgesindeki askeri hareketlerin başlaması durumunda petrol endüstrisi ve altyapının kısmi bir tahribatı, bu ülkede sadece önemli finansal, ekonomik ve psikolojik zarara neden olmayacak, ayrıca bunun dış aktörlerin jeopolitik önceliklerindeki rolünü de oldukça uzun bir süre için etkileyecektir. Açıktır ki, askeri hareketlerin yeniden başlaması durumunda ve Azerbaycan’ın pek çok petrol endüstri altyapısının imhası, çok sayıda yabancı şirketin, kaynakları yeniden kurmaya ve Azerbaycan’daki enerji projelerine milyarlar yatırmasına oldukça zor karar vermesine neden olacaktır.

Azerbaycan’ın askeri ve politik liderliğinin rasyonelitesinin seviyesinden ve politik

(2) Detaylı bilgi için bkz: “Военная сила в международных отношениях”, Дипломатическая Академия МИД России, М., 2009.

(3) В. М. Буренок, О.Б.Ачасов, “Неядерное сдерживание”, Военная мысль, №12, 2007, s. 12.

(4) *A.g.e.*

seçkin kesiminin dış politikadaki öncelikleri arasında kıymetli faktörün rolünün belirsizliğinden dolayı sivil halkının arasındaki muhtemel kayıplar hususunda Azerbaycan'ın hassasiyetini etkileyen bu faktörün değerlendirilmesindeki dereceyi tespit etmek oldukça zordur.

Karabağ Çatışmasındaki Caydırıcılığın Askeri ve Teknik Potansiyeli

Devam eden bölgesel silahlanma yarışı sonucunda, çatışan tarafların askeri cephanelikleri 90'ların ortasındaki savaş döneminde olanla kıyaslanamaz. Ancak, makalenin konusu göz önüne alındığında, burada caydırıcılık politikasının uygulamasının güç araçları kadar pratik öneme sahip olabilen savunma teknolojisini (WDT-weapons and defence technology) ve sadece bu tip silahları dikkate alıyoruz. Yani bu silahlar düşman bölgesinin derinlerinde hassas hedefler üzerinde etkili, tamamen "yok edici" vuruşlar sağlama kabiliyetindedir ve yok etme ya da bu hedeflere (görevli insan ve materyal kayıplarına kadar) ciddi zararlar vermesi ile düşman için kritik önemde olabilir ve böylece düşmanı askeri hareket başlatmadan alıkoyabilir.

Başka bir deyişle, politik ve psikolojik hedeflerin (yani bu görevler büyük merkezler, başkent ve fabrika tesisleri gibi hayati öneme sahip birimlere tehdit içerirler) çözümüne odaklanan "yok edici" vuruşları sağlamaya muktedir olan caydırıcılık potansiyeli, ülkenin daha da ileri sosyo-politik ve sosyo-ekonomik gelişimi için ciddi araçlar yaratmak ve askeri hareketlere devam etmesi için, nüfusun iradesini olumsuz olarak etkileyen düşmanın politik liderliğinin azmini etkilemesi ve etkili politik ve stratejik önemine sahip olan kullanımı WDT'dir. Aynı zamanda, burada biz "yok-edici" vuruşların kullanımı hakkında değil, bu vuruşların sağlanmasındaki teknik kabiliyet hakkında bilgi verdiğimiz belirtelim. Çünkü tam teşekküllü askeri ha-

rekatların başlaması caydırıcılık politikasının düşmesi anlamına gelmektedir ve durumun ilerideki askeri ve stratejik analizi başlayan bu askeri hareketleri kazanmak için tarafların imkanları açısından sadece pratik önemi olacaktır ancak bu da bu çalışmanın konusu değildir.

Taktiksel ve işlevsel-taktikli görevleri olan WDT gibi Dağlık-Karabağ çatışmasında, büyük çaplı çoklu roket fırlatma sistemi (MLRS-multiple launch rocket system), saldırı hava taşıtı ve farklı durumlarda ayrıca 152 mm'lik ve daha büyük kalibreli top ve orta çaplı MLRS silahlarıyla savaşılır. Askeri hareketlerin tehdidi özellikle intikam almaya hazır olan taraftan ilerlediği için küçültülen Azerbaycan ordusunun caydırıcılık potansiyelinin analizi sadece daha çok netlik için verileceğini de hatırlayalım. Buna bağlı olarak biz öncelikle tersine olmayacak şekilde Ermenistan'ın güçlü araçları yardımıyla Azerbaycan'ın engellenme ihtimalini göz önüne almamız.

Azerbaycan ordusundaki MLRS 9 A52 "Smerch"⁵ ve "Lynx"⁶ ve Ermenilerin ordusundaki WM-80 gibi karşı tarafların ordusunda olan ve sınıflandırılan silahlı sistemleri büyük merkezleri, altyapı unsurlarını ve iletişimi hedefleyen alanlar üzerindeki hareketleri içeren önemli bir vuruş potansiyeline sahiptir.

- (5) 2004-2005'te Azerbaycan Ukrayna'dan 9A52 "Smerch" MLRS için 12 roket fırlatıcı ve en az 144 9M55K füze getirdi. "Smerch" in atış menzili (füze tipine bağlı olarak) 70 km'den 90 km'ye varır ancak Sovyet ordusunun WDT'ten ayrımı sırasında erişilen sadece 70km atış menzilli yüksek tahrip gücü olan roketler vardı.
- (6) 2006-2009'da Azerbaycan "Lynx" için İsrail'den altı adet roket fırlatıcı getirdi. Bu çok namlulu roket sistemi üç tip roketle (122 mm "Grad", 160 mm "LAR" ve 300mm "Extra") vurulabilir ve oldukça yüksek vuruş hassasiyetine sahiptir. 300mm "Extra" roketlerin muntazam atış menzili 150km'ye kadar çıkmaktadır. 50 tane 300mmlik "Extra" roket satın alınmış ancak onların başarılı bir şekilde atış tatbikatı hakkında herhangi bir bilgi verilmemişti. Kazakistan tarafından 300 mm'lik roketlerle ("Nazya" adı verilen) MLRS'ye benzeyen bir ağır silah ve bazı savunma sistemleri alındıktan sonra 2009'un baharında ciddi bir skandal patlak verdi; bu ülkenin Savunma Bakanlığının yüksek rütbeli memurları tutuklanması dikkat çekicidir. İsrail Askeri Endüstrisi ve Soltam Sistemi LTD şirketleri tarafından üretilen yukarıda bahsi geçen MLRS ve ağır silahlar sistemi atış tatbikatı sırasında yapısal ve teknolojik hatalar gösterdiği ortaya çıktı. Detaylı bilgi için bkz: A.Коновалов, Т.Кучуков, "Вызвал огонь на себя", Время, 14.04.2009 (<http://www.time.kz/index.php?newsid=9969>); Сделка с казахами заморожена – израильский производитель военной техники увольняет работников, <http://izrus.co.il/dvuhstoronka/article/2009-03-30/4159.html>, 03.30.2009.

Ermeniler tarafından 9K72 “Elbrus” (Sovyet savunma teknoloji markasının Batı sistemine göre “Scud-B” olarak daha iyi bilinir) ve Azeriler tarafından 9K79-1 “Tochka-U” gibi işlevsel-taktikli ve taktiksel füzelerin kullanımı benzer politik, psikolojik ve askeri değerde olabilir. Askeri hareketlerin başlaması durumunda askeri güçler ve siviller arasındaki kayıpların daha ilk günlerde binli rakamlara değil düzinelerce binli rakamlara dayanacağı kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü büyük bir olasılıkla bu bir yıldırım hareketi (Blitzkrieg) olmayacaktı ancak uzun bir savaş olacaktı ve kayıplar muhtemelen fazla olacaktı.

Aynı zamanda tarafların “yok-edici” yetenekleri ve düşmanlarının ters vuruşuna yönelik savunmasızlığı arasında oldukça ciddi bir asimetri vardır. Askeri ve teknik bakış açısından, Azerbaycan ordusunda (savaş uçağı vuruşları yanı sıra) daha fazla geniş çaplı MLRS olmasına rağmen, öncelikle Azerbaycan endüstrisinin yaklaşık %70’ini oluşturan petrol ve gaz tesislerinin olması gerçeği yüzünden, birincil örnek olarak, Azerbaycan’ın kendisinin Ermenistan ordusunun ağır silahlı ters vuruşu ve misillemesine daha da savunmasız kalması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında, Ermeni ordusunun kullandığı işlevsel-taktikli füzeler ve uzun çaplı MLRS’nin menzilinün etki alanı, Dağlık-Karabağ’ın coğrafi yapısı kadar Azerbaycan’ın başkentini içerecek şekilde en büyük şehirler üzerine saldırı yapma imkanını vermektedir.

Bu yüzden Ermeni ordularının caydırıcılık potansiyeli, uzun süreli bir bakış açısında Azerbaycan’ın politik ve ekonomik gelişmesini olumsuz yönde etkileyecek, Azerbaycan bölgesinin derinliğinde endüstri, alt yapı ve iletişim ürünleri üzerinde ciddi zarara neden olabilecektir. Ermeni ordusu, 1990’ların ortasında Sovyetlerin askeri mülkiyetinin taksimi çerçevesi içinde 7. Muhafız Ordusunun 176. Roket Tugayından Ermenistan’a geçen sekiz 9P117M fırlatıcı ve en az 32 R-17 füzeden⁷ oluşan işlevsel-taktikli roket takımı 9K72 “Elbrus”a (NATO sınıflamasına göre “Scud-

B”) ve Çin ürünü MLRS WM-80 sahip olduğu daha önce bahsedilmişti. An itibariyle bu makalenin yazıldığı dönemde (2010 Ağustos) Ermeni güçlerinin Azerbaycan bölgesinin derinliğindeki hedefleri vurması durumunda Azerbaycan ordusu etkili bir füze atışını önleme yeteneğine sahip hava savunma olanağından (özellikle de işlevsel füze savunmasından) yoksundur.

Aynı zamanda, Azerbaycan’ın tahrip gücü yüksek uzun menzilli araçlarının “cephaneliğe” birazcık daha fazla çeşitlilik katmasına rağmen, “yok edici” vuruşlar sağlayan gücü ise Ermeni taraflarının birinden daha düşüktür. Tabi ki bu Dağlık-Karabağ’ı hesaba katmaz, çünkü Azerbaycan ağır silahlarının sahası bile neredeyse onun tüm bölgesi üzerinde saldırı yapabilir. Ancak, Dağlık-Karabağ’da stratejik öneme sahip fabrika tesisleri yoktur ve Azerbaycan’ın savaş ihtimalli Karabağ “caydırıcı” potansiyeli neredeyse tamamen tükenmiştir. Karabağ tarafının bile direk olarak savaş tehdidi altında olması son 20 yıldır devam eden Azerbaycan liderliğinin sürekli intikama odaklanmış ve “ne savaş ne barış” durumunun evveliyatına karşı tek taraflı imtiyazları kabul etmesi durumu Azerbaycan’ın potansiyel “yok-edici” politik kaynaklarının Dağlık-Karabağ bakımından etkili olmadığı gerçeğini kanıtlar.

Bu yüzden, çalışmanın konusunu dikkate alarak, önemli endüstriyel merkezler, büyük şehirler ve Ermenistan’ın başkentinde sadece Azerbaycan tarafının vuruşları “yok-edici” öneme sahip olabilir. Azerbaycan’ın parametrelerine göre, teorik olarak 9K79-1 “Tochka-U”⁸ taktiksel roket kompleksleri Erivan’a, büyük endüstri merkezlerine veya Ağrı vadisi ve büyük şehirlerdeki enerji tesislerine varabilir. Fakat onların hem askeri-teknik hem de politik yapısının başarılı bir

(7) R-17 füzelerinin atış menzili uzun bir mesafede genelde 0.6 km’ye kadar muhtemel hata vermekte birlikte 300 km’ye kadar çıkmaktadır.

(8) 2008’de Azerbaycan (maksimum 120 km’ye varan atış menziline sahip) 9K79-1 “Точка-У” taktiksel roket kompleksi için Ukrayna’dan üç adet fırlatıcı getirtti. Azerbaycan’a yukarıda bahsi geçen kompleksler için yıllar içinde ek fırlatıcılar getirildi.

şekilde kullanılmasında ciddi problemler vardır. Taktiksel roket kompleksleri hem Ermenistan ordusu hem de Gyumri'deki (Ağustos 2010'da – Ermenistan Hava Savunmasının S-300PS hava savunma roket birimlerinin iki ağır topçu taburu ve S-300V hava savunma roket birimlerinin iki Rus ağır topçu taburu) 102. Rus askeri üssü (RMB – Russian Military Base) birimlerinin stoğu olan çeşitli şekillerde S-300 sistemleri tarafından vurulabilir. Aynı yönde, uçak savar silahları ve 102. RMB'nin Mig-29 avcı uçağı önleme filosu ile Ermenistan hava savunmasının bağlantı potansiyeli göz önünde bulundurulması, Ermenistan'ın hassas hedeflere yönelik Azerbaycan'ın hava saldırısı kullanımını etkisiz hale getirilebilir.

MLRS 9A52 "Smerch", Azerbaycan'ın Gedebey ve Kasakh bölgelerini çevreleyen alandan Ermenistan'ın en büyük şehirlerine varabilir. Aynı zamanda, 9K55 roketlerinin maksimum atış mesafesi dikkate alındığında kritik hedeflere atışlar göndermek için, "Smerch" sistemlerinin, Ermenistan topçu birliklerinin rakiplerinin ağır silahlarını kullanım dışı bırakmaya imkan verebilecek Ermenistan'ın yakınındaki sınır bölgelerine doğru çıkarılması gerekmektedir. Fakat teknik açıdan roketlerin fırlatılmasından önce yukarıda bahsedilen MLRS'nin vuruşlarına karşı koymak mümkündür. İsrail "Lynx" sistemleri ("Extra" roketlerle) genel olarak MLRS "Smerch" ile benzer özelliklere sahiptir, fakat daha büyük ve isabetli atış menziline sahiptirler. Roketleri fırlatmak için hızlı erişim kadar büyük ateş gücü ve hareket kabiliyeti de MLRS'nin yukarıda bahsedilen tiplerini Azerbaycan ordusunun güç potansiyelini analiz etmede tehlikeli bir etmen yapar.

Daha da etkili olarak, Azerbaycan, Nahcivan'dan ve Ağrı Vadisinin büyük şehirlerine ve Ermenistan başkentinin kenar mahallelerine atışlar göndermek için uzun menzilli MLRS'leri ("Tochka-U" roket kompleksleri kadar) kullanabilir, fakat burada politik kısıtlamalar faaliyete geçmektedir ya da diğer bir deyişle, bu eylemlerin politik bedelleri art-

maktadır, çünkü bu, Nahcivan'a Ermenistan ordusunun karşı saldırısını meşrulaştırmaktadır. Fakat en önemlisi "kıtasal" Azerbaycan ya da Nahcivan'dan olsun ya da olmasın, Ermenistan bölgesine her türlü saldırı, Ermenistan'a askeri yardım sunmada kolektif güvenlik anlaşması örgütü (CSTO – Collective Security Treaty Organization) ve Rusya'nın güvenlik garantisinin yürürlüğe girmesinde uzlaşmaktadır. Çünkü, politik sebeplerden dolayı, Azerbaycan askeri hareketlerde CSTO ve Rusya'ya dahil olmakla ilgilenmemektedir, Bakü için Dağlık-Karabağ bölgesi tarafından bu askeri hareketlerin kısıtlanması son derece önemlidir. Ve tam aksine, Ermenistan, Rusya ve CSTO tarafından askeri yardım ve güvenlik garantisini yürürlüğe koymada resmi bir sebep yaratmak için Azerbaycan bölgesinden roket ve ağır silah saldırılarının mübadelesiyle bir dereceye kadar ilgilenir.

Böylelikle, hem tarafların teknik potansiyeli ve askeri analiz seviyesi hem de daha yüksek askeri ve politik seviye, Dağlık-Karabağ'da caydırıcılık politikasının etkisini ve asimetrisini ortaya çıkarır. Uzun menzilli yıkıcı roket araçlarının daha büyük depolarının resmi olarak kullanılabilirliğine rağmen, Azerbaycan hem askeri-teknik (roketler için kilit nesnelere "yok-edici" vuruşlar) hem de politik bakış açılarının kaygısı altında daha savunmasız olabilir (Azerbaycan için askeri ve stratejik karakterin büyük harcamalarına sebep olan karşı saldırı kısıtlamaları yüzünden, yani Ermenistan ve Karabağ tarafındaki askeri hareketlere Rusya ve CSTO'nun dahil olması durumu).

Sonuç Yerine

Karabağ Çatışmasında Caydırıcılık Politikası Ne Derecede Etkilidir?

Böylelikle, Karabağ çatışma bölgesindeki asimetrik silahlanma yarışı sadece alt sınırı yükseltmekte ve askeri hareketlerin başlama olasılığını azaltmaktadır. Tabi ki bu

askeri hareketlerin yenilenmemesini tamamıyla garantilemez ancak onlar için ciddi kısıtlamalar yaratır. Çatışmadaki taraflardan biri savaşın akıbetinden tatmin olmazken, savaşın sürmesinin kalıcı tehdidi ve intikam gütmeye teşebbüsleri oldukça uzun bir süre için sürdürülecektir. Fakat Karabağ çatışma bölgesindeki istikrarı yeni bir denge tarafından korunacaktır. Buna, uzun bir süreliğine tarafların kırılğan ve istikrarsız bir barışa bağlı kalmasını sağlayan (S. Walt terminolojisine göre) “tehditlerin dengesi” denilebilir.

İngiliz savaş teorisini ve tarihçisi Basil Liddell-Garth’a göre, herhangi bir savaşın amacı savaştan önce olandan daha iyi bir barıştır (en azından kişinin kişisel bakış açısından).⁹ Karabağ’da yapılacak askeri hareketlerde çatışan herhangi bir taraf savaş sonucu aşağı yukarı, on binlerce insan kaybedecek ve devasa materyal harcamalarına maruz kalacağını bildiği için savaş başlatmaya karar vermek çok daha fazla zor olacaktır. Azerbaycan’ın savaş öncesinde olandan daha iyi bir barışı savaştan sonra kazanabilmesi ihtimali yüksek değildir. Liddell-Garth’a göre, savaştan sonra galibiyetin hakiki kıymeti savaştan önce olandan daha iyi barış tarzı ve insanların fiziki şartları anlamına gelmektedir. Bu tarz galibiyet sadece hızlı sonuç alındığında ve eğer ülkenin kaynaklarına göre uzun çaba sarf edilmişse geçerlidir. Sonuç yöntemlerin karşılığını vermelidir.¹⁰

Karabağ çatışmasında geleneksel caydırıcılığın karmaşık özelliği hem tamamıyla askeri-teknik (“yok edici” vuruş sağlayan Ermenistan tarafının kabiliyeti) hem de politik (Rusya ve CSTO’nun güvenlik teminatları) öğeleri içermektedir. Ekstra simetri, Karabağ çatışma bölgesindeki askeri hareketlerin yeniden başlamasına karşı olan ve bir çeşit “jeopolitik sıçrama” için Bakü’ye umut vermeyen ve Rusya’nın Ermenistan’a askeri yardım ihtimaline karşı batı ülkelerini destekleyen uluslararası komitenin belirgin duruşu tarafından bu caydırıcılık sistemine bağlanmaktadır. Ermenistan ve Dağlık-Karabağ tarafından

uygulanan geleneksel caydırıcılığın politik bileşenleri, Ermenistan’ın caydırıcılık politikasının, yani Azerbaycan tarafından büyük ölçekli savaşın başlamasının kabul edilmemesi, deklare edilen amacının başarılmadığı durumda bile rol oynaması dikkate değerdir. Caydırıcılık teorisinin stratejik kabiliyeti, ana vazifeyi yerine getirmediği durumda bile büyük bir öneme sahip olacaktır çünkü askeri harekate Rusya’nın dahil olması, Azerbaycan’ın Karabağ’da zafer kazandıran yıldırım hareketi umutlarından mahrum edecektir.

Doğaldır ki, pratikte uygulanabilen herhangi bir diğer askeri ve stratejik teori ve politika gibi caydırıcılık da kendi kusurlu ve savunmasız yönlerine sahiptir. Caydırıcılık politikası durağan olamaz. Bu teori gündemde kalmak, düşmanı gerçekten caydırabilmek, olabilecek kayıplarla düşmanın gözünü korkutmak ve askeri hareketleri tekrarlamaya teşebbüs etmekten vazgeçirmek için sürekli gelişmek zorundadır. Caydırıcılığın verimliliği, askeri dengeden (düşmanın, Ermenistan yanlıları tarafından elinde tutulan “intikam silahlarını” etkisiz hale getirebilen yeni tür silah ve savunma teknolojisinin benimsemesi), politik kararlar alan liderlerin rasyonalite seviyesinden (herhangi bir maliyette askeri hareketlerin yeniden başlaması gücü sürdürmek için son umudu olduğunda), jeopolitik durumdan (bölgesel politikanın içine dış aktörlerin dahil olması) ve benzeri durumların değişmesinden etkilenebilir.

Örneğin, yeni S-300 hava savunma füze silahı sistemlerinin benimsenmesi,¹¹ Azerbaycan’ın başkentinde ve Azerbaycan bölgesinin derinliklerindeki önemli hedefleri vurmak için 9K72 taktiksel roket komplekslerinin kullanımında zorluklara neden olabilir. Bu, Azerbaycan liderliği için Ermenistan caydırıcılığının potansiyel “yok-edici” etkisini azaltması, askeri hareketin yeniden başlama-

(9) Б. Лиддел-Гарт. “Стратегия непрямых действий” (Энциклопедия военного искусства). М. – СПб., 1999, с. 403.

(10) *A.g.e.*, s. 408.

(11) 2010 yazında Rus medyasında S-300PMU-2 “Favorite” hava savunma füzeleri silah komplekslerinin satışı ihtimali hakkında bilgi verildi.

sı, malzeme ve insan kayıplarından doğan hoşnutsuzluğu yumuşatma ve uygulanmış enerji projelerinin kaderi için batı şirketlerine yeniden güven verme durumunda Bakü'nün harcamalarını azaltacak bir etki yaratabilir.

Fakat bilindiği gibi herhangi bir politik hareket, karşı harekete sebep olmaktadır: Ermenistan tarafının caydırıcılık potansiyelinin yenilenmesine cevabı, farklı modellerin çok sayıda taktiksel ve işlevsel-taktikli füze kompleksleri (Bakü ve petrol endüstrisi ve altyapı nesnelere üzerindeki "uçaksavar şemsiyenin" üstesinden gelebilen yoğun kullanım) ve yeni büyük çaplı "Smerch" MLRS veya yabancı analogları (uçaksavar araç vasıtasıyla direnç gösteren teknik açıdan engellenecek) sistemine geçişi olabilir. Çatışan gruplar tarafından harekate karşı hareket seçenekleri farklılık gösterebilir ve silahlanmanın asimetrik yarısı 1990'ların ortasından beri Karabağ çatışmasında gözlemlendiği gibi on yıllarca sürebilir.

Prensip olarak, caydırıcılık teorisi yaklaşık 20 yıldır Karabağ çatışma bölgesinde etkili olarak uygulanmaktadır. Bölgede sadece aralıklı keskin nişancı ateşlemeleri ve keşif ve büyük çaplı küçük silahlara başvuran sabotaj grup baskınları ve el bombası atıcıları vardır. Bunların olması, yine de, Karabağ'ın büyük birimlerinin veya Azerbaycan birliklerinin harekati ve ağır silahların vuruşu mübadelesini doğurmaz. Karabağ çatışmasında caydırıcılık teorisinin ümitle beklenen uzun dönem geçerliliği, analizlerimize göre, sadece askeri ve

teknik bileşenlere değil, onun çok basamaklı askeri ve stratejik, politik, ekonomik ve moral-psikolojik elementlerine bağlıdır.

Buna bağlı olarak, onun etkili gerçekleşmesi durumunda, Karabağ çatışmasındaki caydırıcılık politikası kalıcı barış zemini yaratabilir. İsrail'in devlet başkanı Yitzhak Rabin'in politikasının gücünü değerlendirdiğinde belirttiği gibi, İsrail devletinin kuruluşundan sonra yaklaşık yarım yüzyıl içinde uzun vadeli geleneksel caydırıcılığın benzer örneğinin analizini yaptığında, İsrail'in Arap önderini veya savaşı öngören koalisyonu, başarılı bir şekilde daha uzun caydırması, barışı koruma olasılığının daha iyi olmasını sağlayacaktır.¹²

Kaynaklar

Heller, Mark A., "Continuity and Change in Israeli Security Policy", Adelphi Paper #335, IISS, Oxford University Press, London – New York, 2000.

Лиддел-Гарт, Б., "Стратегия непрямых действий" (Энциклопедия военного искусства). М. – СПб., 1999.

Коновалов, А. - Кучуков, Т., "Вызвал огонь на себя", Время, 14.04.2009 (<http://www.time.kz/index.php?newsid=9969>); Сделка с казахами заморожена – израильский производитель военной техники увольняет работников, <http://izrus.co.il/dvuhstoronka/article/2009-03-30/4159.html>, 03.30.2009.

"Военная сила в международных отношениях", Дипломатическая Академия МИД России, М., 2009.

(12) Mark A. Heller, "Continuity and Change in Israeli Security Policy", Adelphi Paper #335, IISS, Oxford University Press, London – New York, 2000, s.12.